

չեւին իրեն կազմին ու խառնուածոց համեմատ կը պատահի որ մին այս ինչ ներքին կամ արտաքին պատճառաւ կամ ճնշեալն ու սերնդեան ինչ ինչ հանգամանքներով իւր մէկ կողմը ջրդերուն այս ինչ մասը կամ զգայարանքը տկար կը լինի . ահա այնպիսոյն նոյն կողմը աւելի շատ և աւելի շատ կը մնասուի . զոր օրիակ , ոմանց ծընկերը կը բռնուին , ոմանք ստամոքսի ցաւ կամ ճնշում կ'ունենան , որ երբեմն այնչափ կը զօրէ , մինչեւ ուշաթափ կ'ընէ զմարդ . ոմանք ականջի ցաւ և կամաց կամաց մինչեւ իսկ խրութիւն կ'ունենան , ոմանք աչքի ցաւ , կարծառեալութիւն և կուրութիւն կ'ունենան , և այլն : Աւրեմն երբ կը տեսնէք որ յայտնի հեշտասէր մի այս ինչ կամ այն ինչ մնասը չէ կրած , չըլլայ որ երկբայիք , նա անշուշտ ուրիշ չարիք կրած է և կը կրէ , թողունք այն ներքին վշտերն ու ծածուկ տառապանքները , որք չեն երեւիր , զորս ինքն միայն կը զգայ . բայց որպէս զի իւր սիրած կուռքէն չը բաժնուի , որպէս զի իւր սրաշուած մղութենէն չը զատուի , բնաւ չուզէր որ այն ցաւերն անկէ յառաջ և կամ համարի . այս սրաշուռաւ ընդ հանրապետական ողջայ կը համարուին նոքա, որք իրենց յանցանքը յայտնիք չեն համարիր և երբ ուրիշէն յանգիմանուին , կ'աւրանան և արդարանալու կը ձգեն , կամ այլոց յանցանքը ներկայացնելով իրենցը խաբանել կ'աշխատին , նաև նոքա , որք իրենց ուղղութեան համար խրատ կ'առնուին բայց չեն պահեր , առաջին յանցանքնին կը մոռանան և կիրքերնին կը յաղթէ իւրեանց օգտին , այս պիսիներն շատ անգամ կը գլորին և յաճախ կը մեղանշեն ըստ առաւին թէ , « Սխալները մոռացողը կը սկսի նորէն սխալել » . (Գարոն-Նախ-Բիւն)

Տարեմուտին օրը հետեւեալ երկու ծառերն կարգացուեցան յառանգաւորաց կողմէն ի նշան որդիական երախտագիտութեան , զորս իբրաջալեբութիւն շարադրողաց կը հրատարակենք : Առաջինը Պատրիարքարանի մէջ կարգացուեցաւ , ուր երբ ըստ սովորութեան թէ միաբանական Սխալը և թէ ժողովաւոր սանուր զինի առաւտեան ժամերգութեան գնացին ու խառնորաց խուռն բաղմութեամբ , իսկ երկրորդը վարժարանին մէջ , երբ Ամենա . Ս . Պատրիարքը հայրաբար այցելու ժողովաւորաց , օրհնեց և բաջալերեց զանոնք ազգու իւր րասններով :

ԱՄԵՆԱԳԱՏԻՒ ՄԵՐԱԶԱՆ ՀԱՅՐ

ԵՆ ՂԱՍԵՎԱՅԷՆՈՂ ՈՐԵՆԿԵՐԻՐԵ

Այսօր մարդկային ազգի վրայ պարագայ կարգի և սովորականէն դուրս շարժում մը կը նշանուի . այսօր ազգերը և համայն բնութիւնը նոր կեանք և նոր պիկ կը դնեն . տուրքեան լուսաւորը՝ արեգակը դողցնա սովորականէն աւելի անսարսառաց մէջ կ'երևի մեզ նոր օր աւետելու համար . վերջապէս մայրական և հայրական կողմն ընդունող ամեն ոք ձեռն ի ձեռն ծանր մտածման մէջ կ'երևին . նոքա որք իրենց մայրական և հայրական սրտերը ինն ըստ ամենայն կատարած են , այսինքն իրենց դատարանը կը թափէ և , ուրախ և գուարթ են . և ասոր հակառակ կը տեսնենք խաւի մը մարդիկ ևս՝ որք ամեն հող և մտածմանը ի բաց թողով՝ որպէս թէ այսօր իրենց կենաց սկիզբն է՝ ուրախութեամբ կը խայտան և կը սրտեն , և գուարթութեամբ կը բերկրեն : Սակայն սոցա ամեն ուրախութիւնը միայն սրտաբին է , սակայն իրենց խոհի հարուածներէն միշտ կը տանջուին չարաչար . վստօն զի նշանալի ուրախութիւնը միակայն սրտաւոյ կատարման մէջ է և ոչ այլուր :

Այս ամենուն սրտածուր յայտնի է . այն է՝ հին տարւոյն դաշտումը , որով նորայն յաջողութիւնը : Գողցնա այսօր որ 1873 թ. վերջին և 1874 թ. առաջին օրն է , ամեն մարդ , ազգ և աղինք , և ամեն տեղութիւնը իրենց դարձող շարունակութիւնը թող լով անց' լայն վայր սկիզբն մի կը ձգեն , կը դիմեն և կը բնեն անց' ալ թէ արդեօք ինչպէս անցաւ ,

արդեօք արդիւնաւոր եղաւ իրենց համար, թէ ապրողին. այս հարեւանցի անխաբիով մէկը կը տեսնէ, որ իրեն համար անցեալը ապագային եւ անօգուտ եղած է. ուստի իբրեւ վարձաւոր կը խորհի ներխայն եւ ապագայն արդիւնաւոր տեսել. ուրիշ մը կը տեսնէ, որ թէեւ անցեալը բարեօրին անարտադ չէ զընացեր, այսու ամենայնիւ պէտք եղածին չափ չափ հաւէտ առնելու համար, նոր միջոցներ եւ նոր հրեարքներ կը մտածէ. մէկ խօսքով երրորդ մի եւս հանդիստ խղճել եւ ուրախ որտեւ կը տեսնէ որ ժամանակը, բնութեան Արարչին մարդոյն տուած աւանդը բոտ ամենոյնի աւանդատուն կամաց համեմատ ի գործ դրած է. ուստի պատգին բարեմալութեալին ներկաւորէ սոս բարձրակն, որ իրեն օգնեց ժամանակի բարեօք կիրարութեան մէջ:

Արդ՝ թէ հարեւանցի անխաբի մը այլապի աշտաւէտ է, անուշտ նշխարներն անտալթիւն մը առաւել եւս օգտակար պիտի ըլլայ, հեռաւարտ եւ կարեւոր. վասն զի սոս նկատողութեամբ պիտի տեսնամք, որ շատ մը աղէկը անցելոյն մէջ ժամանակին համեմայն գործելով հոկայաբայլ յաւաճող ինքն էն, իսկ չափըրը ընդ հակառակն անխոյթ դանաւ լով ժամանակին սրնէ՛կաց կաւքին անուշտ ասկէ մնացած էն, որով յետ մնացած էն փոխանակ յաւաճողի մեծութեան, պիտի տեսնամք, որ ոմանք կանգնած էն եւ անանք դրոյած. ոմանք դաւած եւ անանք կորուստծ էն. այս ամենք տեսնելով, անուշտ ցաղէ անխոյթ դանաւորներն զգաւատանալով պիտի ջանան համբնէ՛կաց լինիլ ժամանակին, որպէս զի նորա սրտիլ եւ անխոյթ հաւատածոց ասկէ չընկնին:

Մի եւ նայն անտալթեալն, որ թէեւ իմ հասակին եւ վիճակին անգաղտան, բայց իբրեւ մարդոյ, իբրեւ Հայ — Աղէկն յետին անգամի մը առաջին պարտաւորութեան է, կը դանձմ որ 73ը մը աղէկն համար ոչ միայն անօգուտ եղած է, այլ եւ կաշի վնասութեան վասն զի անխաբանութեան չար ոգին, որ Հայ — Աղէկն հոյակապ տուեր կոծանեց՝ որ Հայկազանց իշխանութիւնէն սկսեալ մինչեւ Ռաբինանց օտարանց լատիւսութիւնը ամեն բան կործանեց եւ փոխաւորաց, եւ Հայը ընդ որպէս ալխարհի վաղոյ նման ցուեց. 73 ին դարձեալ սկսաւ իւր կործանիլ եւ արգիւնիլ գործելն. մասաւ շատ Հայ սրանքու մէջ, որոնցմով ամբողջ աղէկ խաղաղութիւնը խառնեց, շատ բարեկամաց մէջ իշխանութեան որոմն ցանեց, ընտանեկան հարկաց մէջ տիրող անդարտութիւնը որ առհալած ըլլաւ. նախկին եւ արդաւան տեղիւր, Ատաւայ եկեղեցոյն մէջ Հայը հայուն զեմ դուրդ աւեց, եւ այլն, եւ այլն:

Անաղաղայն 73 թուարմանն այս քառմեկն անցքիլը եւ զեղբիլը աղէկին պատմութեան մէջ անջնշկի եւ միգտանծ ա'աւ էնիւր տիտի դրաւն, որ

բուն համար չեմ հարծեր որ ապագայ անլուսէր իրեն նախնեաց վերայ զովաւորա խօսի. վասն զի երբ մարտութիւնը եւ տալթիւնը իրարմ: որոշեալ համար շատ պիտի տաղնալի:

1873 թուարմանն կարծեա թէ ամբողջ մեր աղէր հողմակոծեալ նաւաւ պէն ծփեցաւ. լանդի անմարանութեան միւրապոյղ վաճորդները ամենայն ինչ վեր ի վայր յաղեցին եւ ընկղմաւ առտիւնանին ընկին: Բերեա մըր այր տարօրինակ բայց ճանախտ խօսքերուն զէմ աւարկողներ ըլլան որ, ինչո՞ւ համար 1873 թուարմանը աղէկի տոմարի եւ վնասակար կը նկարագրեն. միթէ չարութեմ, յաւաճմը, աղէկ մը կործանեմ կը պատճառեն: ճանախտ է որ լուսած է. թէ չարութեմ յաւաճող ինքնութիւն է, սակայն պէտք է մատել. որ յաւաճը երթալուն ալ չարութեմ կըլուի, յետ յետ գնալուն ալ, եւ չեմ կարծեր, որ այս երկու տեսակ չարութեանց անհուն տարբերութիւնը չը գիտցող մը ըլլայ. առաջին չարութեմ ժամանակին համեմաց կը լինի մարդ, որով շատ աղէկը աննշան դիրքէ մը. մեծամեծ բարձրութեանց հասան եւ այսօրեան հօգի, լուսաւորեալ, եւ բարդաւան տեղութիւններն կը կայացուցանեն. իսկ երկրորդ չարութեմ է, որ մարդ ժամանակի աւելիլ ժամանաց կուր կըլլայ, եւ որով շատ հօգի եւ վիթխարի աղէկը եւ ալխարհաւասան տեղութիւններ անկան կործանեցան, որոց կամ միայն հետքը կը նշանուի ի պատմութեան, եւ կամ ցիրուցան ընկղմեմ նետուած ալխարհի այս կամ այն անխոյթ մէջ. 73ի մըր աղէկը ըրած չարութեմ վերջի տեսակէն էր:

Սակայն այս եւս անուրանալի է, որ այս յաղմանց եւ աղէկութեան տաղնալներուն մէջ, կային այնպիսիներ եւս որք թէեւ թուով նաւաղ ալ դարձաւ եւ աղէկաբ նշանաւոր, որք ամենեւին անմասն այսօրեան գործոց իրենց աղգասիրութեան նախաւոր յաւաճ աննիլ նկրտեցան եւ ջանալին, կը ջանան եւ պիտի ջանան: Յորոց եւ մին դուր էր. Սրբապան Հայր, հանքիւրձ Ս. Ռաբինը, որ ամեն խոնդրաւ եւ աղէկը առ ոչ ինչ հանքիւրձ առանց յաւաճատելու ճերաղգասիրական գործերը յաւաճ կը վարէր ի մէջ եւ իշխանութիւն Աղէկ եւ Եկեղեցոյ, եւ այս է ճանախտ աղգասիրին կուտմը. այսինքն, առանց վհամեղ ջանալ որ յաւաճող ինքնութեան եւ լուսաւորութեան իշխաններն չը կարողանան արգելիլ թուական կանգնել, եւ իբրեւ յաղաղ նաւախար յաղթել հալանց ամեն տեսակ բռնութեանց, եւ ահա այս մասին զեղեցիկ կ'տեսնեն Սեմեկոյ իւր խնատասիրական ճառերուն մէջ. ա'լ եկաւոր վատ է, յորայ ի ձեռաց զեմին խղին ալիք, որ հողմակոծ լըանէ զաւարտսն եւ ի հանդիս միջինն զաւարտսն իտու, իսկ որ ձեռն գրեղեօք եւ ընդ ալիս միջելով աւարանիլ եւ ի նաւարկութեան անդ զովիլ է ու:

Արդարեւ Հայր, երախտապարտ որդիքդ, այս նախնաւոր աւուր մէջ չը կարենալով իրենց արտի երախտական զեղումը զգացումներն թաղուցանել Ձեր այնչափ բարեբարութեանց, որ առ մեզ, եւ մեզք առ համայն Ազգն, խոնարհաբար իրենց երախտազիտութիւնը եւ ուրախութիւնը կը յայտնեն, որ Ձեր ազգօրուտ կենաց շրջանին մէկ տարին եւս բարեաւ եւ խաղաղութեամբ անցուցիք, բաց յատի երախտապարտ որդիքդ, իրենց երախտազխտական եւ ուրախական զգացմանց արտայայտութեան հետ ուրիշ նշանակաւն արարած մի եւս ունին կատարելիք, այն է շնորհաւորելով Ձեզ նոր օրս՝ իրենց բազկաց հետ արտերնին եւս բարձրացնել առ հախտանաւորն Աստուած, եւ բարեմաշխիւ խաղաղ շատ նոր տարիներ, նայեալս կար եւ կարողութիւն եւ յաջողութիւն Ձեր ամեն ազգապէն գործոց :

1874 Յունիս 1 Սարգիս Ստեփանեան
յԵՐԱՍԱԼԷՄ Թաւադի
Աշա. Ժառ. Վար.

ԱՍԵՆԱՊԱՏԻԻ ՍՐԲԱԶԱՆ ՀԱՅՐ ԵՒ ԳԵՐԱՊԱՏԻԻ ՏԵԱՐԲ

Ինչ հակապատկեր անարմաններ են, որ այսօր ամեն դիտողի կը ներկայանան. վասն զի կը տեսնեմք շատերն, որոց երեսաց վերայ ուրախութեան եւ ցնծութեան ժպիտ մի կը փողփողի. կը տեսնեմք եւ զոմանս, որոց երեսաց վերայ տխուր թախծութիւն մի կը տրիւն. կը տեսնեմք դարձեալ շատերն, որոց անորակի հասակը սարսփած թախտած եւ իւրեանց վայելչութիւնը կորուսած եւ չարաշուք անցեալն կը վայեն. իսկ ընդհակառակն կը տեսնեմք եւ բազմաւայ ծերունի մը, որ իւր անցելոյն վերայ ակնարկ մի ձգելով կը ժմով որ թէեւ տուերի նման անցեր է, բայց ոչ ապարդիւն եւ անպտուղ :

Ինչ է պարզօր այս հակապատկեր երեւոյթներուն պատճառը : Մտախիտ, այս լուսաւոր համայրը կառէ, որ ամենայն բարեբաղդութիւնը եւ թշուառութիւնը կախումն ունին ժամանակին բարի եւ չար կիրառութեանցն. մի գուցէ եւ այս աւուրս տարօրի նակ երեւոյթներն, այն է ոմանց ուրախութիւնը, ոմանց խաղաղ դէմքը եւ շատերուն յուզումը սրտահոսանքն է, — անտարակոյս, որովհետեւ դաս մի մարդիկ չը գիտնալով որ ծուլութիւնը եւ անարդարապիտութիւնը ամենայն թշուառութեան եւ աղքատութեան ծնող են, ինչնց կ'նայ մեն մի անդիւտ

վայելեանները եւ անգին ժամերն ու օրերն անգրադութեամբ վատնած եւ իրենց մտաւոր ու հոգեւոր կարողութիւններն կորուսած կը հառաչեն թէ, անցան մեր վայելուչ եւ մանկական օրերը իրենամայրց հետքեր. անայտաջան, հալեցան նորա իրեն զեղեալ եւ ծածկեցան իրեն նաւուց գնացից հետքեր, որ սրբնթաց կ'ընթանայ կուտակեալ ջուրց վրայէն հերձելով Ովկիանու լեռնակուտակ ալիքները : Այս թշուառ արարածներն իրենց անհոգութեամբ ի զուր անցնելով իրենց օրերը նոր կղզան ժամանակի թանկութիւնը եւ նորա անգրադանալի լինելը եւ կը գուշն վերգիլեան նուագը « Ո՛ր, զիայիշ, վայելուչ աւուրք տիոց, հեգ մահաց ուսցս փայտան վաղվադդոս, նոր կղզան, որ ալիստութիւնը ամեն բանէ աւելի քաղցրագոյն է եւ մանաւեղ կաղզուրիլ եւ միանգամայն միակ պարտաւորութիւն մարդոյ տուեալ Աստուծոյ, այսօր կղզան թէ ո՞րչափ հեռացեր են նմարիտ երջանկութեան անապարհէն եւ ունայն յոյսերու մէջ մայրն են իրենց կեանքը. վերջապէս նոր կղզան որ իրենք են պատճառ իրենց կենաց երջանկութեան եւ բարեւալութեան, եւ միանգամայն թշուառութեան եւ անպրկանկութեան. այլ անդուտ զգացում եւ զուր սարաւաւնք. զի զնաց եւ սահեցաւ ժամանակը իրեն զատուեր, սահեցաւ եւ հոսեցաւ արագութեամբ քան զհոսանս զետոց եւ խորատուզեցաւ յախտնալիս նութեան ծոցը եւ ոչ եւս պիտի վերադառնայ : Այս կորուստը մարդկանց համար մեծ ու անդարձանելի է, ուստի եւ ամենամեծ շուայութիւն, ինչպէս կառէ Յրանքլին, « Շուայութեան ամենէն մեծ ժամանակի կորուստն է. վասն զի անցեալ ժամանակը չը վերադառնար, եւ երկայն կարճած ժամանակներս աչ մեզ համար խիստ կարն են ու եւ վասն այսօրիկ հեթանոսութեան դարու մեծահանար ողինքէն մին զգալով ժամանակի այդպիսի արագասահութիւնը եւ նորա թանկութիւնը ազնուական վերջ հասած է անսելով, « ի ինչ աշուղ պարտ է զժամանակն ու որով հետեւ կանցի ժամանակը եւ չեն կատարուիր մեր գործքերն. թերալիտար կը մնան մեր յոյսերն եւ մինչ կը կարծեմք թէ գործ մը պիտի տեսնեմք, ահա իսկոյն զմեզ օրհասական վտանանին հասած կը տեսնեմք եւ կը զարհուրեմք. եղուկ եւ հազար ախոտ նոցա, ոչք իրենց անգին ժամերն անգործութեամբ անցուցած են, եւ ահա այդպիսիներն այսօր զլուր գետին հալանելով կը հառաչեն :

Այս ամենուն հակառակ եւ կը տեսնեմք զաս մի մարդիկ, որք ժամանակը ի բարին կ'ըն պիտանելով գործունեաց մեղուաց նման աշխատած են զգալով ժամանակին յարգը եւ թանկութիւնը, այդմ իւրախաման եւ կը ցնծան, եւ ահա այդպիսեաց ուրախութիւնը եւ ցնծութիւնը իրարմ եւ անւական է :

Արդարեւ չ'այլ եւ Գեր. Տեւորք, մինչեւ ցայս վայր ըստ իմ տկար կարողութեանս, Զանաջի բացատրել որ մարդկան ազգի երկնականութիւնը, բարեխառութիւնը, թշուառութիւնը եւ ասորջանկութիւնը կախու մին ունին ժամանակի բարի եւ չար կիրառութենէն. այն ազգը որ ժամանակը 'ի չարն գործադրած է, միշտ մեղսաւոր է. այս նշանաբանները կը հաստատեն տիեզերական պատմութիւնը. ո՛ր եւն Հոռոմայեցւոյ, Կարբեղոնացւոյ, Ասորեստանաց, Եգիպտացւոյ եւ Բաբելոնացւոյ երկրաստան տէրութիւնք, որք ժամանակաւ ամբողջ երկիրը կը տասնեցնէին. իսկ այսօր նոցա ազատ յիշատակներն հազեւ կը նշմարեն պատմութեան մէջ. նոցա արեւտալի կործանման եւ կորստեան պատճառը ժամանակի չար կիրառութիւնն է. այս բանը մեր Ազգային պատմութիւնն եւս կը հաստատէ, ո՛ր եւն Հայկազանց հօգոր եւ աշխարհակալ թագաւորներն. ո՛ր է նոցա ընդարձակ երկիրը. ո՛ր Ալշակունեաց թագաւորութիւնը, ո՛ր Բագրատունեաց եւ Ռուբենեաց հարստութիւնքն, այս ամենքն ժամանակի անաշտ հարուածոց տակ ընկան եւ ոչնչացան. այս ամենայն անհետ եղան ժամանակի ոչ բարեգը կիրառութեամբ, որով Հայաստանի բնակատեւ զաւակունք ընդ տիրուս երկրի ցրուեցան, հետի իրենց հայրենի երկրէն, օտար առօրի տակ, օտար կլիմայի մէջ իրենց ուժը եւ զօրութիւնը կրսւան, փոխանակ զայն իրենց հայրենեաց բարգաւաճման եւ իրենց մայրենի եկեղեցւոյ պայծառութեան համար նստիւնքու :

Չեմ ուզեր այս ուրախութեան աւուրս մէջ բողբոջիկ անցնելոյն տխուր յիշատակօք զննել վշտացնել, չեմ ուզեր ողբերգակի մը պաշտօնը կատարել. իմ պարտաւորութիւնն է 'ի զիւնոց ընկերացս երախտագիտութիւն եւ շնորհակալութիւն յայնմ. սակայն քանի որ մեր Ազգի անցիկն մէջ ունեցած կորուսանէն յիշիցի, զոնէ ներկայիս մէջ տեսնուած միջթաւական շարժումներն ալ բնեմ համառօտակի : Իրաւ է որ Հայ Ազգը ցիր եւ ցան եղած է. հիմարիտ է որ շատերն ոչ միայն իրենց հայրենի երկրէն զաղթած են, այլ եւ իրենց մայրենի եկեղեցիէն բաժնուած եւ իսպառ խորթացած. այլ սակայն կայ զեւ եւս մեծադոյն մաս մը որ իւր Ազգութիւնը եւ Եկեղեցին սիրով պահած է, եւ իւր Եկեղեցւոյ անկախութեան եւ ինքնօրինութեան համար ամեն ջանք կ'ընէ. վասն զի կը խոստովանի եւ համազուած է որ հայրենազուրկ հայուն համար սիրոյ եւ միութեան միակ կեդրոնն է Եկեղեցին, միակ հայրենիք է Եկեղեցին. արդ քանի որ Հայաստանեայց Սուրբ Եկեղեցւոյ զաւակունքը այս համոզումն ունին, 'ի զուր կը հետամտին ազգակու ընտելութիւնն Գրիգոր Նեոսեան զիմակաւ, Աւետարանի սուրբ անուան տակ Հայ — Ազգը եւ Եկեղեցին թակարթել, ահա

առիկ Հայ — Ազգութիւնը եւ Եկեղեցին տարի մը եւս անցուցին եւ տակաւին պիտի անցնեն շատ տարիներ. Պէտք է խոստովանիմք որ այսօր մեր ազգին մէջ մի ուսումնասիրական եռացում եւ յառաջադիմութեան շարժում եւս կը տեսնուի. Հայաստանի տարագրեալ զաւակունք զգալով յառաջադիմութեան եւ բուսւորութեան անբաւ օգուտներն շարժման մէջ են. այս շարժումը շատ միջթաւական եւ յուսալիկ է Ս. Հայր եւ Գեր. Տեւորք, որովհետեւ շարժումը շատ անգամ հրաշքներ կը գործէ եւ քրանչելի արդասիւքներ կ'արտադրէ. Հայ զաւակաց այս շարժումը, ասքացոյ մ' է որ իրենց արդին մէջ տակաւին մատ է իւրանց երջանկալիչատակ նախնեաց ուսումնասիրութեան, Առտուածսիրութեան եւ իմաստութեան սուրբ ոգին. կը կրեն նորա զեւ եւս իրենց ազգային եւ եկեղեցւոյն հայր սուրբ եւ արիական ոգին. ո՛հ իցիւ թէ այս ասածներս երեւակայութիւն չը լինէին այլ իրականութիւն. ասկայն ի՞նչ պէտք է երկարել, ահա ասիկ միակ ապացոյց էք ասածներուս 'իւրք. Ս. Հայր հանդերձ միաբանական Ռեխիւդ, վասն զի քաջ զգալով որ Հայ ազգին փրկութիւնը կրթութեան մէջ է, չը նայելով Ս. Աթոռոյս նիւթական անձուկ վիճակին, ամեն զոհողութիւն յանձն առած էք Ազգին շինութեան եւ վերականգնութեան համար. նշմարիտ ազգասիրութեամբ 'ի շինութիւն եկեղեցւոյ ժողոված էք զմեզ եւ մեր մտաց ու հոգւոյ կրթութեան համար ամեն ջանք եւ աշխատութիւն կ'ընէք անյուսահատ եւ նոյն իսկ չը նայելով որ ձեր խնամքով եւ քրտանց արդիւնքով անուղներն շատ անգամ ապաշխար կը գտնուին. այս ամեն անկողարկնէի բարեաց չունիմք ժամանակաւոր ասունքս այլ ինչ, բայց միայն երախտագիտ սիրտ մը, ուր անկնիջ քանդակուած է երախտագիտութեան սուրբ զգացումը առ հասնի Միաբանութիւնը, որով այսպիսի նշանաւոր աւուր մը մէջ նուիրական պարտք կը համարին իրենց խնայակցութիւնը յայտնել, որ Ս. Հայր տարի մը եւս անցուցին ողջ եւ ստողջ հանդերձ Ս. Ռեխիւդ. նոյնպէս չը պիտի մոռանամք այս աւուր մէջ մեր ամենօրեայ մտթանքներն առաքել առ Ս. մենակալն, որ Չեզ շատ նոր օրեր եւ տարիներ շնորհէ, որպէս զի Չեր ակամա ազգային մեծ գոյժը եւս առաւել յառաջ տանջու ջանաք, որոյ փոխարէնը, եթէ ոչ յառի, անաւարակոյս 'ի հանդերձելումն կը հաստատուի, որ պիտի ընդունիք յԱստուծոյ :

1874 Յոռնիւր 1. Խաւարուր Սոբիտանեան
Մէնէմէնի.
Ա. Լ. Ժառ, Վար.